

ETIM. Ve d'una forma prèvia *Çidesedes* «camps plantats de cirerers» amb metàtesi *Sideçedes* (*Sf-* > *šf-* i *-ç-* > *-dz-*) com en el paral·lel *Barrutzedes* < *VERRUCETAS*, col·lectiu del nom de l'arç i barrugues 'aranyons de l'arç' < *VERRUCAS*. La primera *-d-* com en l'aranès *ceridè* 'cirerer'.

Xidi, Bini-, V. Xiri s.v. Misc. ar. X- Xies, V. Xia Xifarrera, V. Misc. Ar. X- Xilvella, V. Xirivella

XILXES

Poble de la Pna. Cast., a la costa, prop de 30 k. al S. d'aquesta ciutat, i prop de 15 al N. de Morvedre.

PRON. VG. *čičes* a la Vall d'Uixó (J.G.M.) cobra popular: «la Llosa, Almenara, i *Xilxes* / Vila-rel i Castelló / ---» (S.Guarner, *Pobles Val. parlen* III, 25). En la meua enq. de 1961, igual o *čilčes*. *Gentilici:* *čičeros* a la Vall d'Uixó (J.G.M.). A les Useres hi ha en el te. un «Mas de *čičero*».

MENC. ANT. ja en el *Rept.*, l'any 1237 es dona a P. de Daroca «locus juxta *Almanaram* qui dicitur *Cilx*, cum alqueriis eidem pertinentibus, *Mozmuda, Lagema* ---» (Bof. 228.2f.), donació reiterada a la p. 373 en la variant *Silx*. En efecte *Xilxes* és només 5 k. al N. d'Almenara. No és estrany que figuri en el *Rept.*, on no hi ha donacions de la part Nord del Regne, però s'hi parla sovint de la Vall d'Uixó i dos cops de La Llosa, també situat prop d'Almenara, en efecte a mig camí de *Xilxes*; i el *Rept.* posa també aquell *Mozmuda* i *La Llosa*, com alqueries de Vall d'Uixó.

1321: *Xilxes* (*BABL* v, 12). *Mj. S.xvi* la Cròn. del Cerimoniós conta que el rei anant a València passà per *Silxes*, *Massamagrell* etc. (VI, 48.19; ed. Pagès, p. 435), amb variants *Xilses* i *Xilxes* en els altres mss. C. 1390 figura també a l'Itin. de Joan I (p.p. Dr. Girona, *EUC*, 1931, p. 51). El vulgarisme modern *Chinches* ja apareix en el mapa de 1584 (*GGRVI*, 464). C. 1600: *Chilches* o *Chinches* 345 cases en l'avaluació governativa (p.p. *El Arch.* IV, 385). Notable que aquesta variant vulgar sigui ja tan antiga; també consta escrit *Chinches* a la 1ª meitat del S.xvi en el *Llibre de Memòries*, p.p. Carreres Zacarés (315.3ss., 301. 27ss.). Tan antiga i acceptada que no satisfà l'explicació com un malnom vulgar epítetic ('xinxes, insectes'): potser dissimilació nascuda en una forma arabitzada *al-čilčes* dels moriscos; ajudant-hi contaminació per part dels NLL coneguts (i no llunyans) *Xinquer* i *Xinxilla* riu, vall i ciutat manchega (nom provinent de *SENTICET'LA*).

El 1609, ja consta *Chilches* amb 46 cases de cristians vells (Reglà, p. 103), i no figura ja en els censos de moriscos del S.xvi.

ETIM. Crec que no n'ha parlat ningú fora de la meua classificació com NL mossàrab (*E.T.C.* I, 235),

que s'imposa ja per les *č*. Però les venerables variants antigues *Sf-* i *Cf-* són indici d'una etim. amb s-inicial, pronunciada *š* a la manera morisca, i llavors, en tot cas assimilada a la *-č* (C^e) interna.

Hi endevinem, doncs, el plural *SILČES* del ll. *SILEX* 'sílex, pedra afi al quars', i entre els romans en general 'roc, pedra' (fr. *cailou*). Abunden les proves que era mot popular, que passà a l'ús romànic: it. *selce* 'sílex', però també *selce molare* 'pedra foguera', amb el deriv. *selciare*, i *selciato* 'empedrar, empedrat'. No vacil·léssim per la llunyania d'aquestes formes romàniques, perquè també romangué amplament en els parlars occitans: *seuse* és mot viu com apel·latiu en molts parlars llenguadocians (Sauvages, Mâzuc, Couzynie, Doujat-Visner) en el Roergue (Vayssier) i en els Alps (Arnaud-Morin. *Suppl. i Top.*) fins a Gap (*TdF*) pertot amb el sentit de «caillou». Com es veu pel romànic i pels versos llatins, tenia l breu. Però havent passat al mossàrab aquí la l breu sovint restava i (cites en el *DECH/DCEC*, s.v. *guisante / bisalto PĪSUM SAPIDUM*), majorment en aqueixa posició enclòs entre les 3 palatals s, i *č*; *Cilx* en el *Rept.*, on se superposaren la C^e i la -S llatines.

PARÒNIMS 1) XIRLES, llogaret de la Marina valenciana, agre. a Polop. Oit *čirles* a l'enq. de Polop, 1963 (xxxiv, 189). Dita popular: «gallina de *Xirles*, i pollastre de Polop: beu-te el caldo i tira-ló» (Salvà, *Callosa*, II, 120).

MENC. ANT. En el *Rept.*, a. 1249, hi ha donació de «9 jovatans in *Xirles*, alcheria de Polop et domos» (Bof. 473.24); Salvà (I, 28) ho cita la forma *Xirla* en el f° 117 (tom. II, 13.3). 1284: ordre a Guerau d'Albalat, relativa a una apel·lació de P. de Montornès sobre la mateixa alqueria (Mtz.Fdo., *DocValACA* II n° 720, 46 i 227). 1322: *Xirla* i 1325: id. (ACA, reg. 222, 108 i 227.158).

1408: *Xirles* en la nòmina dels sarraïns del Coll de Rates (*Misc.* Fabra, p. 225). *Chirles* figura amb 5 o 6 focs moriscos en els censos de 1563 i 1572 (Lapeyre p. 46), i amb 26 mor., en l'avaluació governativa de c. 1600 (*El Arch.* IV, 382).

ETIM. DE *SILICES*, com *Xilxes* però ací es transposà el grup *lç* en *čl* i després *Cisles* esdevingué *Xirles*, com en *Xinosla* > *Xinorla* (i *Xinorlet*) veg. supra art. *Aigua-senosa*, o com en *Carlat*, *Carles*, *Benicarló*, *Carlà* < *Castles*, *Benicastlò*, CASTELLANU. Recordem que tals inversions de consonants són habituals per part de l'àrab vulgar i en els arabismes toponímics: *PESSULIM* donà *pelč* o *pilč* en mossàrab (*PALC.* i *DECH*, s.v. *pestillo*); *LAVACRUM* > *Llavarco* (supra, s.v. *Fórnoles*), *SIAGRIUS* > *Xiarc*; i acabem de veure'n un cas a l'art. *Xiclati*.

2) *Xirles* potser era un gentilici pejoratiu *Xirloc*, en el nom del Pla del *Čirlòk*, damunt del veí poble d'Ibi (xxxv, 170.2).